

**‘Specialization in ICTs and Special Education: Psychopedagogy of Integration’
Postgraduate Program
DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE Department of Greek Philology
in collaboration with
NCSR DEMOKRITOS Informatics and Telecommunications Institute**

**EMOTIONAL DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL
NEEDS**

CHRONI CHARIKLEIA

POSTGRADUATE
THESIS

Komotini/Athens

2020

ABSTRACT

The purpose of this dissertation is to develop the theoretical framework of special educational needs, and in particular of learning disabilities, Autism Spectrum Disorder (ASD) and Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) and to present the effect of the above disorders on children's emotional development. These disorders, depending on the degree of functionality of the child, his mental level, as well as the family environment, have similar effects on his socio-emotional background. The method of bibliographic review was used to write this dissertation.

Keywords: emotional intelligence, learning disabilities, autism, ADHD, empathy.

References

- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D.J. & Hoeksema, S. N. (2004). *Εισαγωγή στην ψυχολογία του Hilgard* (13^η εκδ., τ. Β) (Μ. Σόλμαν, Μετ.). Αθήνα: Παπαζήση.
- Attwood, T. (2015). *Η διερεύνηση των συναισθημάτων στον αυτισμό: Γνωστική-Συμπεριφορική Θεραπεία για τη διαχείριση του Άγχους και του Θυμού* (Ο. Ζηκοπούλου, Μετ.). Αθήνα: Πεδίο.
- Barger, B. D., Campbell, J. M., & McDonough, J. D. (2013). Prevalence and onset of regression within autism spectrum disorders: a meta-analytic review. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(4), 817-828. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1621-x>.
- Bar-On, R. (1997). *The Emotional Quotient Inventory (EQ-i): A test of emotional intelligence*. Toronto, Canada, Multi-Health Systems.
- Bellini, S. (2004). Social skill deficits and anxiety in high-functioning adolescents with autism spectrum disorders. *Focus on autism and other developmental disabilities* 19(2), 78-86. <https://doi.org/10.1177/10883576040190020201>.
- Bohart, A. C. & Greenberg, L. S. (Επιμ.). (1997). *Empathy Reconsidered. New directions in psychotherapy*. Psychological Association, 167-186.
- Charlop-Christy, M. H., Carpenter, M., Le, L., LeBlanc, L. A., & Kellet, K. (2002). Using the picture exchange communication system (PECS) with children with autism: Assessment of PECS acquisition, speech, social-communicative behavior, and problem behavior. *Journal of applied behavior analysis*, 35(3), 213-231. <https://doi.org/10.1901/jaba.2002.35-213>
- Cole, M. & Cole, S. R. (2001). *Η ανάπτυξη των παιδιών: Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία* (τ. Β) (Μ. Σόλμαν, Μετ.). Αθήνα: Τυπωθήτω.

Cox, K. L. (2020). The Relationship Between Social Functioning and Anxiety Symptoms in Preschoolers with Autism. *Senior Theses*. 337.

Deliyannis, I., Simpsiri, C., & Tsirigoti, P. (2008). Interactive multimedia learning for children with communication difficulties using the Makaton Method. In *International Conference on Information Communication Technologies in Education*, 10-12.

Feldman, R. S. (2011). *Εξελικτική ψυχολογία. Δια βίου ανάπτυξη*. (Ζ. Αντωνοπούλου & Μ. Κουλεντιανού, Μετ.). Αθήνα: Gutenberg.

Fombonne, E., (1999), The Epidemiology of Autism: A Review, *Psychological Medicine*, 29(04), 769-786.

Geoffray, M. M., Thevenet, M., & Georgieff, N. (2016). News in early intervention in autism. *Psychiatria Danubina*, 28(1), 66-70.

Goleman, D. (2011). *Η συναισθηματική νοημοσύνη: Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*. (Α. Παπασταύρου, Μετ.). Αθήνα: Πεδίο.

Gottman, J. (2011). *Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών: Πώς να μεγαλώσουμε παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς* (Χ. Ξενάκη, Μετ.). Αθήνα: Πεδίο.

Granpeesheh, D., Tarbox, J., & Dixon, D. R. (2009). Applied behavior analytic interventions for children with autism: A description and review of treatment research. *Annals of clinical psychiatry*, 21(3), 162-173.

Jordan, H. M. (2010). *Loving our differences motivation and special education*. Retrieved from: http://higherlogicdownload.s3.amazonaws.com/SPED/04bdc7a0-1ec9-4eaa-b61c-677439532d1a/UploadedImages/Journal_2010/Loving_Our_Differences_Jordan.pdf.

Kakouros, E. & Maniadaki, K. (2012). Η φύση της σχέσης ανάμεσα στη ΔΕΠ-Υ, τις μαθησιακές δυσκολίες και τη δυσλεξία. *Research Gate*, 161-180. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/322757399_E_physe_tes_scheses_anamesa_ste_DEP-Y_tis_mathesiakes_dyskolies_kai_te_dyslexia.

Lai, M. C., Lombardo, M. V. & Baron-Cohen, S. (2013). Seminar: Autism. *The Lancet*, 383 (9920), 896-910.

Lerna, A., Esposito, D., Conson, M., Russo, L., & Massagli, A. (2012). Social-communicative effects of the Picture Exchange Communication System (PECS) in autism spectrum disorders. *International journal of language & communication disorders*, 47(5), 609-617. <https://doi.org/10.1111/j.1460-6984.2012.00172.x>

Lightfoot, C., Cole, M. & Cole, S. R. (2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών* (Μ. Κουλεντιανού, Μετ.). Αθήνα: Gutenberg.

Lyon, G. R., Fletcher, J. M., Shaywitz, S. E., Shaywitz, B. A., Torgesen, J. K., Wood, F. B., ... & Olson, R. (2001). Rethinking learning disabilities. *Rethinking special education for a new century*, 259-287.

Maniadaki, K., Sonuga-Barke, E., Kakouros, E., & Karaba, R. (2006). Parental beliefs about the nature of ADHD behaviours and their relationship to referral intentions in preschool children. *Child: care, health and development*, 33(2), 188-195. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2006.00642.x>

McCleery, J. P., Akshoomoff, N., Dobkins, K. R., & Carver, L. J. (2009). Atypical face versus object processing and hemispheric asymmetries in 10-month-old infants at risk for autism. *Biological psychiatry*, 66(10), 950-957. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2009.07.031>

Rhew, E., Piro, J. S., Goolkasian, P., & Cosentino, P. (2018). The effects of a growth mindset on self-efficacy and motivation. *Cogent Education*, 5(1), 1492337. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2018.1492337>

Rudy, L. J. (2019). *What Is ABA (Applied Behavioral Analysis) Therapy for Autism? ABA can teach skills and change behaviors.* Retrieved from: <https://www.verywellhealth.com/aba-applied-behavioral-analysis-therapy-autism-259913#how-aba-works>.

Sanchack, K. E. & Thomas, C.A. (2016). Autism Spectrum Disorder: Primary Care Principles. *American Family Physician*, 94 (12), 972-979.

Sideridis, G. D., Morgan, P. L., Botsas, G., Padelidu, S., & Fuchs, D. (2006). Predicting LD on the basis of motivation, metacognition, and psychopathology: An ROC analysis. *Journal of Learning Disabilities*, 39(3), 215-229. <https://doi.org/10.1177/00222194060390030301>

Stathopoulou, A., Karabatzaki, Z., Loukeris, D., Mantas, P., Kokkalia, G., & Drigas, A. S. (2018). Cyber bullying and traumatic experiences: The impact on learning disabilities. *International Journal of Recent Contributions from Engineering, Science & IT (IJES)*, 6(1), 74-87. <https://doi.org/10.3991/ijes.v6i1.8401>

Stathopoulou, A., Karabatzaki, Z., Tsiros, D., Katsantoni, S., & Drigas, A. (2019). Mobile Apps the Educational Solution for Autistic Students in Secondary Education. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)*, 13(2), 89-101. <https://doi.org/10.3991/ijim.v13i02.9896>

Stathopoulou, A., Loukeris, D., Karabatzaki, Z., Politi, E., Salapata, Y., & Drigas, A. (2020). Evaluation of Mobile Apps Effectiveness in Children with Autism Social Training via Digital Social Stories. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)*, 14(3), 4-18. <https://doi.org/10.3991/ijim.v14i03.10281>

Statiri, V., & Andreou, E. (2017). Οι κοινωνικές δεξιότητες, η κοινωνική θέση και το αίσθημα του «ανήκειν» των μαθητών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό δημοτικό σχολείο. *Preschool and Primary Education*, 5(2), 1-26.

Van Bourgondien, M. E., & Coonrod, E. (2013). TEACCH: An intervention approach for

children and adults with autism spectrum disorders and their families. In *Interventions in Interventions for autism spectrum disorders* (pp. 75-105). Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5301-7_5

Wu, S., Ding, Y., Wu, F., Li, R., Xie, G., Hou, J., & Mao, P. (2015). Family history of autoimmune diseases is associated with an increased risk of autism in children: A systematic review and meta-analysis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 55, 322-332. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2015.05.004>

ABA (Εφαρμοσμένη Ανάλυση Συμπεριφοράς) (2017, Νοέμβριος 12). Ανακτήθηκε από: <https://www.noesi.gr/book/intervention/aba?fbclid=IwAR36PmZb2AgzsDDa82tsSNDnmmnId8b3xbMTc4HuNTrrnkNJUTFDcHgPZCw>.

Αλεξανδρόπουλος, Γ. (2017). Αξιολόγηση μαθησιακών δυσκολιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μια μελέτη περίπτωσης. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης 2016*(1), 100-121. <http://dx.doi.org/10.12681/edusc.945>

Αναστασίου, Δ. (2005). Σκέψεις για την ιστορία του πεδίου των μαθησιακών δυσκολιών. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 140, 155-172.

Βοσνιάδου, Σ. (2001). *Εισαγωγή στην ψυχολογία. Βιολογικές, αναπτυξιακές και συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις: Γνωστική ψυχολογία* (τ. Α). Αθήνα: Gutenberg.

Δεσπάστας, Χ. (2017). Τοξικοί παράγοντες και αυτισμός. *Το Βήμα του Ασκληπιού*, 16(3), 145-159. DOI: 10.5281/zenodo.821622.

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου (2020). *Σεμινάριο: Συναισθηματική Νοημοσύνη Παιδιών: πώς την αναπτύσσουμε;*

Ηλία, Θ. Φ. (2019). *Μεγαλώνοντας παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη*. Ανακτήθηκε από: <https://dialogos.com.cy/megalonontas-paidia-e-synaisthi-atiki-noi-osyni/>.

Θανοπούλου, Τ. (2017). *Γιατί η συναισθηματική νοημοσύνη είναι πιο σημαντική από το δείκτη νοημοσύνης*. Ανακτήθηκε από: <https://tvxs.gr/news/paideia/giati-i-synaisthimatiki-noimosyni-einai-pio-simantiki-apo-deikti-noimosynis>.

Κακαβούλης, Α. Κ. (1997). *Συναισθηματική ανάπτυξη και αγωγή. Συναισθημα, ιδιοσυγκρασία, αυτοσυνειδησία, κοινωνικότητα, σχέσεις του παιδιού* (2^η εκδ.). Αθήνα: Ιδιωτική.

Κάκουρος, Ε. & Μανιαδάκη Κ. (2000). Δυνατότητες ανίχνευσης της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητας στο Νηπιαγωγείο και η αναγκαιότητα της συμβουλευτικής. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, (52-53), 103-117.

Κάκουρος, Ε. & Μανιαδάκη, Κ. (2000). *Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής Υπερκινητικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κάκουρος, Ε. & Μανιαδάκη, Κ. (2002). Το σύνδρομο της Διαταραχής της Ελαττωματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας. Η επίδρασή του στη σχολική επίδοση και στη συμπεριφορά των παιδιών. *Νέα Παιδεία* (101), 152-166.

Κάκουρος, Ε. & Μανιαδάκη, Κ. (2006). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων. Αναπτυξιακή προσέγγιση*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Κάκουρος, Ε., Μανιαδάκη Κ. & Καραμπά Ρ. (2002). Η επίδραση της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ) στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Στο Κόκκινος, Κ. Μ. Βιβλίο Πρακτικών του 4ου Ψυχολογικού Συνεδρίου Κύπρου. Λευκωσία, 2002. σ. 98-108.

Καραμπατζάκη, Ζ. (2011). «Υποστήριξη παιδιών με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητα». Στο συλλογικό τόμο εκπαιδευτικού υποστηρικτικού υλικού, στα πλαίσια της Πράξης «Πρόγραμμα εξειδικευμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», η οποία υλοποιείται από την Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής

Εκπαιδευτικών Δράσεων σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του ΥΠΔΒΜΘ (σελ. 257-266).

Κορρέ, Ει. (2017). *Ενσυναίσθηση: Εμβίωση του άλλου και αυτοεπίγνωση. Δεξιότητα συναισθηματικού στόχου. Η διδακτική αξιοποίησης της ενσυναίσθησης στη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Στο Ταυτότητες, Γλώσσα και Λογοτεχνία: Πρακτικά του Διεθνούς Επετειακού Συνεδρίου για τα 20 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δ.Π.Θ., Α' τόμος, σ. 145-159. Κομοτηνή: Σαΐτα.

Κουτουμάνος, Α. (2006). *Makaton (Μάκατον)*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.noesi.gr/book/intervention/makaton>.

Κουτουμάνος, Α. (2006). *TEACCH*. Ανακτήθηκε από:

https://www.noesi.gr/book/intervention/teacch?fbclid=IwAR1mlj-g_ztt6BjTrYed9tuQNIMZRTLz_e0iz71Nt8DWbUCEEV5691_9S60.

Μακρόγλου-Γουώλς, Μ., Σφυρίδου, Π. & Τσέργας, Ν. (2001). *Στοιχεία γενικής και εξελικτικής ψυχολογίας: Β' Τάξη 1^{ου} Κύκλου Ειδικότητα Βοηθών Βρεφονηπιοκόμων*. Αθήνα: Τομέας Υγείας και Πρόνοιας.

Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ. (2003). Μια κριτική ματιά στην ενσυναίσθηση. *Ψυχολογία*, 10(2 και 3), 295-309.

Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Α. (2009). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Ψυχολογία*. Αθήνα:

Ατραπός.

Μισαηλίδη, Π. & Παπούδη, Δ. (2009). Έκφραση, αντίληψη και κατανόηση συναισθημάτων στον αυτισμό: Ψυχολογικά και νευροβιολογικά ευρήματα. *Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 14(54), 127-145.

Παντελιάδου, Σ. (2011). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη. Τι και Γιατί*.

Αθήνα: Πεδίο.

Παντελιάδου, Σ. (2017). *Μαθησιακές Δυσκολίες – Δυσλεξία. Οδηγός για γονείς*.

Αθήνα: Πεδίο.

Παπαδάτος, Γ. & Μπαστέα, Α. (Επιμ.). (2011). *Θέματα Μαθησιακών Δυσκολιών &*

Δυσλεξίας. Αθήνα: Σμυρنيωτάκη.

Παπάζογλου, Μ. (2016). *Τι είναι το TEACCH (Treatment Education of Autistic And*

Communication handicapped Children). Ανακτήθηκε από: <http://www.autism-spectrum.gr/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-teacch/>.

Παπούδη, Δ. (2001). Παιδικός αυτισμός: αποτυχία ανάπτυξης του συμβολικού παιχνιδιού; Στο Κουγιουμουτζάκης Γ. (Επιμ.), *Πρόοδος στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία των Πρώτων Χρόνων* (σ. 199-209). Ηράκλειο, Κρήτη: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Παππά, Β. (2013). *Η λογική των συναισθημάτων: Συναισθηματική ανάπτυξη και*

συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Οκτώ.

Παππά, Β. (2016). *Ενσυναίσθηση και συναισθηματική μόλυνση*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.psychologynow.gr/arthra-psyxikis-ygeias/proagogi-psyxikis-ygeias/ensynaisthisi/1963-ensynaisthisi-kai-synaisthimatiki-molynsi-tis-vasilikis-pappa.html>.

Παππά, Β. (2018). *Η ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης των παιδιών στο πλαίσιο του σχολείου - Ο ρόλος των εκπαιδευτικών*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.psychologynow.gr/arthra-psyxologias/sxoleio/ekpaideftikoi/5853-i-anaptyksi-synaisthimatikis-noimosynis-ton-paidion.html>.

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν., & Παρασκευοπούλου, Π. Ι. (1999). *Αθηνά Τεστ Διάγνωσης Δυσκολιών Μάθησης*. Νέα Έκδοση 2011. Ανακτήθηκε από: <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos17/005-039.pdf>.

Πλατσίδου, Μ. (2004). Συναισθηματική Νοημοσύνη: Σύγχρονες προσεγγίσεις μιας παλιάς έννοιας. *Επιστήμες Αγωγής 1. Research Gate*, 27-39.

Πόρποδας, Κ. (2003). *Διαγνωστική Αξιολόγηση και Αντιμετώπιση των Μαθησιακών Δυσκολιών στο Δημοτικό σχολείο (Ανάγνωση, Ορθογραφία, Δυσλεξία, Μαθηματικά)*. Πάτρα: Έκδοση στο Πλαίσιο Υλοποίησης του Έργου ΕΠΕΑΕΚ 2000-2006 Του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Μέτρο 1.1., Ενέργεια 1.1.3, Κατηγορία πράξεων Α) με θέμα “Επιμόρφωση και Εξειδίκευση Εκπαιδευτικών και Στελεχών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες”.

Σταθοπούλου, Α., Καραμπατζάκη, Ζ, Πανταζοπούλου, Μ. & Παπαδάτος, Γ. (2015). Σχέση μαθησιακών δυσκολιών με την εμφάνιση ψυχολογικών προβλημάτων σε μαθητές Δ/βάθμιας εκπαίδευσης. *Πρακτικά 5^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Επιστημών Εκπαίδευσης*, (σελ. 1339-1346). Αθήνα: Τομέας Ειδικής Αγωγής και Ψυχολογίας Π.Τ.Δ.Ε. Κέντρο Μελέτης Ψυχοφυσιολογίας και Εκπαίδευσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Τομαράς, Ν. (2019). *Μαθησιακές Δυσκολίες ή Σύμπτωμα. Από τις ισότιμες ευκαιρίες στην εκπαίδευση σε μία συμπεριληπτική κοινωνία* (7^η εκδ.). Αθήνα: